

Dziecko i dzieciństwo: wybrane konteksty badań, pod redakcją Moniki Nawrot-Borowskiej i Dariusza Zająca, Bydgoszcz, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2017, ss. 256.

ANNA MŁYNARCZUK-SOKOŁOWSKA¹

¹ Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Nauk o Edukacji, Katedra Edukacji Międzykulturowej i Elementarnej, Zakład Studiów Międzykulturowych i Regionalnych, ul. Świerkowa 20, 15-328 Białystok. ORCID: 0000-0002-3355-0098, Email: a.mlynarczuk-sokolowska@uwb.edu.pl

SŁOWA KLUCZOWE: dziecko, dzieciństwo, badania edukacyjne

Dziecko jest niezwykle istotnym podmiotem edukacji o którym dużo pisano i pisze się na płaszczyźnie różnych nauk (pedagogiki, psychologii, filozofii, socjologii). Zmiana paradygmatyczna wyzwoliła nowe wizje dziecka w teoriach naukowych (Zwiernik 2015: 84–86). Zaczęto dostrzegać, że dziecko jest autonomicznym podmiotem, który może być skoncentrowany na sobie w sposób podmiotowy oraz być twórcą własnego świata i rozwoju. Dlatego też dziś coraz częściej zwraca się uwagę na fakt, iż dziecko jest zdolne do aktywnej partycypacji w życiu społecznym zarówno w grupach rówieśniczych, jak i w kręgu dorosłych (Śliwerski 2007). W takim ujęciu dzieciństwo jest poznawczą, afektywną i behawioralną rzeczywistością dziecka w której ono partycypuje i zarazem jej wytworem (Smolińska-Theiss 1993: 11–12). Dziecko w aktywny i twórczy sposób doświadcza dzieciństwa.

Dzieciństwo jest okresem szczególnie ważnym z perspektywy rozwoju każdego człowieka. W europejskiej kulturze dzieciństwo jest utożsamiane z beztroską zabawą, radością i szczęściem. W dzieciństwie człowiek gromadzi doświadczenia, które w dużej mierze wpływają na sposób jego psychologicznego i społecznego funkcjonowania oraz kształt osobowości. Szczególne znaczenie i tym samym punkt odniesienia do zauważania różnic i podobieństw międzyludzkich i międzykulturowych stanowi zawsze mikroświat dziecka tworzony przez to co najbliższe sercu czyli dziedzictwo kulturowe domu rodzinnego (tradycje, zwyczaje, sposób komunikacji itd.) (Nikitorowicz 2005:

23). Okres dzieciństwa to czas intensywnego poznawania świata. Wtedy dziecko w spontaniczny sposób (za pomocą gier i zabaw, rozmów z osobami ważnymi itd.), jak i zamierzony (np. w toku uczenia się instytucjonalnego) konstruuje swój świat, uczestnicząc tym samym w procesie poznawania większego świata różnych ludzi i kultur.

Współczesny świat pędzi do przodu, co z jednej strony stwarza wiele konstruktywnych możliwości, z drugiej jednak wymusza życie w warunkach permanentnych zmian i nieprzewidywalności. W okres dzieciństwa współczesnego dziecka może więc wpisywać się wiele różnych wyzwań i problemów związanych z charakterem relacji rodzinnych, sytuacją ekonomiczną, doświadczeniem migracji czy uchodźstwa, itd. (więcej zob. Kożyczkowska, Młynarczuk-Sokołowska 2018). Maria Szczepska-Pustkowska (2005) zauważa, że (...) dzieciństwo – szczęśliwe czy nieszczęśliwe, radosne czy smutne, bogate czy biedne – jest ono tym co się człowiekowi nieuchronnie przydarza i tym co towarzyszy mu/ściga go przez całe życie (...). Problemy i wyzwania współczesnego świata stanowią bodziec do stawiania wciąż nowych pytań oraz podejmowania analiz i badań empirycznych w obszarze dziecka i dzieciństwa.

Monografia zbiorowa *Dziecko i dzieciństwo: wybrane konteksty badań* pod redakcją Moniki Nawrot-Borowskiej oraz Dariusza Zająca, pokazuje szereg aspektów rozważań nad dzieckiem i dzieciństwem w warstwie teoretycznej, metodologicznej i empirycznej. Książka składa się z trzech komplementarnych rozdziałów. Pierwszy (*Historyczne konteksty postrzegania dziecka i dzieciństwa*), zawiera analizę wybranych wątków dotyczących dziecka i dzieciństwa na przestrzeni dziejów. Tworzy go osiem tekstów. Pierwszy z nich, Krzysztofa Jakubiaka (*Odkrywanie dziecka przez jego poznawanie w nowożytnych dziejach europejskich i polskiej pedagogii i pedologii*), ukazuje rezultaty analiz badawczych poświęconych postrzeganiu dziecka i dzieciństwa w poszczególnych okresach historycznych, ze szczególnym uwzględnieniem czasów nowożytnych i współczesnych. Następnie Elżbieta Magiera w swoim artykule *Samodzielność dziecka jako podstawa zreformowanej szkoły powszechnej w Polsce międzywojennej*, podejmuje kwestię samodzielności dziecka jako podstawę kształcenia i wychowania w zreformowanej w 1932 roku szkole powszechnej, traktując ją jako podstawę szkoły twórczej i zarazem postaw twórczych uczniów. Justyna Żychlińska w tekście *Dziecko – dobro społeczne w epoce brązu i wczesnej epoce żelaza*, nakreśla obraz dziecka w epoce brązu we wczesnej epoce żelaza, przedstawiając m.in. zagadnienia codzienności tj. pożywienie, stan zdrowia, zabawy, kwestię więzi rodzinnych, rytuałów przejścia itd. Po czym Krzysztof Ratajczak w artykule *Obraz dzieciństwa Piastów w świetle źródeł*, ukazuje specyfikę sytuacji rodzinnej, środowiska wychowawczego, relacji między rodzicami, dziećmi i rodzeństwem oraz edukacji córek i synów w kontekście dzieciństwa Piastów.

Następnie Izabela Gomułka w tekście *Rola zabawy i zabawek w procesie wychowania w okresie średniowiecza* prezentuje typy oraz rolę zabawek i zabawy w okresie średniowiecza. Celem następnego tekstu autorstwa Beaty Toś (*Problematyka poradników dla matek na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX i XX wieku*) jest holistyczne przedstawienie zagadnień związanych z zagadnieniami poruszonymi w poradnikach dla matek wydawanych na ziemiach polskich drugiej połowy XIX i na początku XX wieku. Agnieszka Małek, w swoim artykule *Wychowanie fizyczne dzieci i młodzieży w świetle podręczników pedagogicznych i poradników dla rodziców z lat 1918 – 1970*, na podstawie

analizy tekstów źródłowych ukazuje specyfikę wychowania fizycznego dzieci i młodzieży w latach 1918 – 1970. Tę część książki zamyka tekst Mikołaja Brenka (*Wychowanie socjalistyczne w domach dziecka w pierwszych latach Polski Ludowej (1944 – 1953)*), analizujący źródła, zasady i praktycznie realizowane ideały wychowania socjalistycznego w domach dziecka służące tworzeniu ustroju socjalistycznego powojennej Polski.

Drugi rozdział recenzowanej monografii (*Teoretyczne i metodologiczne konteksty ujmowania dziecka i jego otoczenia*) poświęcony jest wybranym wątkom teoretycznej refleksji i badań empirycznych poświęconych dziecku i dzieciństwu. Konstruuje go sześć artykułów. Rozdział rozpoczyna tekst Joanny Madlińskiej-Michalak i Renaty Góralskiej *Wspierane rozwoju dziecka a kompetencje emocjonalne nauczyciela*, którego autorki rozpatrują kompetencje emocjonalne nauczycieli jako czynnik wspierający bądź hamujący rozwój dziecka. Następnie Anna Więclawska w artykule *Wychowanie do rodzicielstwa wyzwaniem współczesnej edukacji*, podejmuje wątek przygotowania do roli matki i ojca w kontekście współczesnych problemów związanych z pełnieniem niniejszych ról. Kolejny artykuł Blanki Poćwiardowskiej (*Wyzwania związane ze wspomaganie rozwoju kompetencji wychowawczych rodziców*), dotyczy wyzwań związanych ze wspomaganie rodziców w procesie wychowania dzieci. Natomiast Magda Kalkowska w tekście *Dziecko wobec wyzwań współczesnego rynku pracy w świetle kompetencji przyszłości*, odnosi się do obszarów kompetencji przyszłości, które powinny być rozwijane od najmłodszych lat. Autorka szczególną uwagę poświęca kompetencjom osobistym, społecznym oraz międzykulturowym. Następnie Zdzisław Piwoński w artykule *Metodologiczne uwarunkowania badań quasi-panelowych w zakresie edukacyjnego wsparcia dziecka*, podejmuje próbę udowodnienia, że za pomocą wyników badań quasi-panelowych prześledzić można realizowane cele i efekty wychowania. Tekst Anety Gulczyńskiej, *Badania partycypacyjne z udziałem dzieci jako przykład metodologii uważniającej ich głos*, poświęcony jest kwestii związków pomiędzy metodami badań a orientacją zmiany społecznej, która tę zmianę inspirowała i tym samym potrzebie zwracania uwagi na głos dzieci w badanych społecznych.

Rozdział trzeci *Spojrzenie na dziecko i dzieciństwo w kontekście empirycznym*, poświęcony jest empirycznemu kontekstowi ujmowania dziecka i dzieciństwa. Składa się on z pięciu tekstów. Barbara Bilewicz-Kuźnia w tekście *Renesans poglądów pedagogicznych Friedricha Froebela w wychowaniu przedszkolnym XXI wieku – badania w działaniu*, przedstawia rezultaty badań polegających na wdrożeniu zmiany o charakterze innowacji społecznej „Dar zabawy”, opartej na filozofii edukacyjnej niemieckiego pedagoga Friedricha Froebela. Po czym Marta Majoryczyk i Aneta Mac w artykule *Adaptacja dziecka do warunków życia przedszkolnego i jej uwarunkowania*, skupiają się na adaptacji dziecka do warunków przedszkola z uwzględnieniem występujących sposobów przystosowania się oraz trudności. Kolejny tekst Ewy Piwowarskiej *Obrazowanie przez dzieci w wieku przedszkolnym obserwowanych przedmiotów*, to rozważania na temat pracy nauczyciela, jego wiedzy o sposobach postrzegania przez dzieci rzeczywistości oraz obrazowaniu przez nie rysunkiem przedmiotów znajdujących się w zasięgu ręki. Następnie Marta Pieprzyk w tekście *Formy działalności dzieci w leśnych przedszkolach – Waldkindergarten w Niemczech*, przybliży zagadnienia form działalności dzieci w leśnych przedszkolach w Niemczech, do których zaliczają się: zajęcia i zabawy dowol-

ne, zajęcia obowiązkowe i sytuacje okolicznościowe. Ten rozdział kończy artykuł Darii Wojtkiewicz, *Wspieranie rozwoju dziecka w perspektywie rodziców*, przedstawiający sposób rozumienia i urzeczywistnienia wspierania rozwoju dzieci z perspektywy rodziców w świetle badań własnych.

Recenzowana monografia podejmuje ważne problemy związane z postrzeganiem dziecka i dzieciństwa na przestrzeni dziejów. Analizuje teoretyczne i metodologiczne konteksty ujmowania dziecka i jego rzeczywistości, a także prezentuje empiryczne spojrzenie na dziecko i dzieciństwo. Jest płaszczyzną naukowej eksploracji wielu współczesnych problemów związanych z wychowaniem i edukacją. Pokazuje również wybrane kwestie dotyczące rozwijania kompetencji rodziców i nauczycieli niezbędnych z perspektywy efektywności procesów wychowania, edukacji i kształcenia. Na uwagę zasługuje m.in. obecność w książce wątku dotyczącego badań partycypacyjnych z udziałem dzieci traktowanych jako przykład metodologii stawiającej w centrum ich głos. Tego typu badania maksymalizują udział dzieci w procesie badawczym, pozwalając dostrzec ich stanowisko i tym samym stawiają je w roli ekspertów w zakresie problemów, których doświadczają. Badania partycypacyjne z udziałem dzieci nie należą jeszcze do często podejmowanych w Polsce.

Projektując kolejną część książki warto zadbać o podjęcie problematyki dotyczącej funkcjonowania dziecka oraz dzieciństwa w różnych sytuacjach społeczno-kulturowych (imigracja, uchodźstwo, reemigracja itd.), których immanentnym elementem jest doświadczenie szeroko rozumianej zmiany. We współczesnym świecie istnieje wiele palących wyzwań i problemów związanych ze wzrastaniem w warunkach różnorodności kulturowej, zmiany miejsca zamieszkania czy braku stabilizacji ekonomicznej oraz politycznej.

Podsumowując, prezentowana książka warta jest uwagi z co najmniej kilku względów. Po pierwsze pokazuje szerokie spektrum zagadnień dotyczących dziecka i dzieciństwa w zakresie teoretycznym, metodologicznym i empirycznym. Po drugie jej treści mogą stanowić inspirację do podejmowania szerokiej refleksji teoretycznej oraz innowacyjnych badań empirycznych poświęconych dziecku i dzieciństwu. Ponadto język publikacji cechuje się przystępnością, a jej układ jest przejrzysty i czytelny. Mogą z niej korzystać zarówno naukowcy, jak i praktycy oraz inne osoby zainteresowane problematyką dziecka i dzieciństwa (rodzice, studenci).

BIBLIOGRAFIA

- Kożyczkowska, Adela, Anna Młynarczuk-Sokołowska. 2018. *Kulturowe konteksty dzieciństwa. Szkice antropologiczno-pedagogiczne*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Nikitorowicz, Jerzy. 2005. *Mikroświat dziecka w ustawicznym procesie kreowania tożsamości*. „Problemy Wczesnej Edukacji. Między wychowaniem a socjalizacją” 2(2): 8-9.
- Smolińska-Theiss, Barbara. 1993. *Dzieciństwo w małym mieście*. Warszawa: Wydawnic-

-
- two Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Pedagogiczny.
- Śliwerski, Bogusław. 2007. *Pedagogika dziecka. Studium pąjdocentryzmu*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Szczepska-Pustkowska, Maria. 2005. *Socjalizujący strumień pamięci: dzieciństwo jako trwanie*. „Problemy wczesnej edukacji” 2(2): 41-51.
- Zwiernik, Jolanta 2015. *Podejścia badawcze w poznaniu wiedzy dziecka*. „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 18(1): 84–86.

